ÎN ATELIERUL LUI EMINESCU: SUBMANUSCRISELE *ELENA* ȘI *MARTA*

Maria ȘLEAHTIȚCHI
Conf. univ. dr. hab., Institutul de Filologie Română „Bogdan Petriceicu-Hasdeu”, Chișinău

„Înzădar[1] ne batem capul, triste firi vizionare
Să citim din cartea lumei semne ce noi nu le-am scris,
Potrivim șirul de gânduri pe-o sistemă oare-care,
Măsurăm mașina lumei cu aceà măsurătoare
Și gândirile-s fantome, și viața este vis.”

(Eminescu, 1994: 496)

Preliminarii. După ani buni de aflare în preajma operei lui Mihai Eminescu, ar putea veni momentul când cititorul va simți necesitatea de a reintra în universul ei cu tot ce a văzut și citit până acum, cu tot ce a înțeles și tot ce nu a înțeles încă. Deloc întâmplător, ideea de a reciti opera lui Eminescu a coincis cu evocarea lingvistului și eminescologului Dumitru Irimia, ilustrul profesor al Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, de la a cărui trecere în neființă, în iulie 2019, s-au împlinit zece ani. În data de 21 octombrie a.c. Dumitru Irimia ar fi împlinit 80 de ani de la naștere. Cu acest prilej, Institutul de Filologie Română „A. Philippide” al Academiei Române, Filiala Iași, i-a dedicat o sesiune aparte, *In memoriam Dumitru Irimia*, în cadrul Simpozionului anual organizat în luna septembrie. În unul din studiile sale dedicate lui Eminescu, cel intitulat semnificativ *1883 – Anul Eminescu*, referindu-se la volumul *Poesii*, alcătuit, cum bine se știe, de Titu Maiorescu, profesorul afirma că „după mai bine de un deceniu de la transcri-

[1] Aici și mai departe, pentru a rămâne cât mai aproape de manuscrisele eminesciene, citarea se va face, conform principiului lui Perpessicius, respectând ortografia și punctuația poetului din submanuscrise.

BDD-A31783 © 2019 Memorialul Ipotești – Centrul Național de Studii „Mihai Eminescu”
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.14.90 (2026-09-16 05:46:18 UTC)

erea, în 1869 și 1870, «caligrafică», «ca de tipar», în submanuscrisul *Marta*, a poeziilor publicate între 1865-1870, «numerotate de la 1-35», și mai târziu a altor poezii, «pe care le voia anexate aceleiași vârste» (Opere, I: 452), în anii imediat precedenți ediției maioresciene, Eminescu se gândea cu o relativă insistență la pregătirea unei părți din creația sa pentru tipar" (Irimia 2014: 139). Precizarea profesorului D. Irimia ne-a fost îndemnul de întoarcere la primele texte eminesciene. Cele 35 de poeme ar fi putut oare alcătui volumul de debut al lui Mihai Eminescu? Debutul lui s-ar fi putut întâmpla, ca la mai toți poeții romantici ai vremii, pe la 19-20 de ani, dacă nu și mai degrabă, pe la 17 ani ne-am întrebat în chip firesc.

La o sută de ani de la publicarea poemului *Luceafărul* (1883), a poemului *Doina* (1883) și a singurului volum semnat de poet în timpul vieții, *Poesii* (decembrie 1883), Dumitru Irimia, în 1983, atrăgea atenția că anul 1883 reprezintă un an cu totul deosebit în cultura și literatura română, numindu-l *Anul Eminescu*. „Anul Eminescu" fusese pregătit, de bună seamă și înainte de toate, de poet însuși, care deja în 1867, manifestând, fie și în forul său interior, o adevărată conștiință artistică, își administra creația și-și ordona textele pentru a putea deveni, la timpul cuvenit, „bune de tipar". Ideea că cele două submanuscrise ar reprezenta variante pentru o potențială carte este cvasiunanimă. Perpessicius le omologhează ca atare și le prezintă în *Anexe* la volumul I din *Mihai Eminescu Opere* (1939). Din cele trei pagini de comentariu asupra submanuscriselor se desprind câteva idei.

a) Dezvăluirea existenței submanuscriselor face dreptate factologică operei de tinerețe a poetului, redusă substanțial și pe nedrept. Altfel, afirmă Perpessicius, „așa cum edițiile Maiorescu au eliminat poeziile de juneță ale lui Eminescu, tot astfel edițiile câte le-au încorporat, începând cu aceea a lui Morțun, din 1890, au limitat epoca aceasta dela debut până la *Convorbiri literare* mai numai la cele 14 piese: oda pentru Pumnul, cele 10 poezii din *Familia* și oda pentru Vodă Știrbey" (Perpessicius 1994: 451).

b) Dezmint mitul precum că Eminescu se arăta total dezinteresat de publicarea textelor sale. „Eminescu, afirmă îngrijitorul *Operelor*, s´a gândit prea adesea să-și publice volumul" (Perpessicius 1994: 453). Mult vehiculata modestie eminesciană nu pare decât o piesă obligatorie în construcția „*mitului romantic al tânărului geniu*" (Negrici 2008: 71).

BDD-A31783 © 2019 Memorialul Ipotești – Centrul Național de Studii „Mihai Eminescu"
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.14.90 (2026-09-16 05:46:18 UTC)

c) Opera poetului trebuie interpretată și prin proiecția acestor submanuscrise, ele având valoare embrionară și marcând evoluția ei.

Submanuscrisele poartă nume de femei, ceea ce ar putea declanșa imaginația iubitorilor de istorii romanțate. De fapt, titlurile-nume-feminine sunt atribuite submanuscriselor în funcție de titlul poemului liminar. În primul caz este invocată o tânără Elenă, iar în cel de-al doilea, un personaj cu numele Marta.

***

Submanuscrisul „Elena" (2259, 15-51) datează din 1867. Este anul în care poetul își copiază o serie de poeme, în parte publicate deja. Ordinea textelor este cea a scrierii, dar nu cea a publicării: 1. *Elena* (datat cu „oct. 66", va vedea lumina tiparului în variantă evoluată cu titlul *Mortua est!* la *Convorbiri literare* abia în 1 martie 1871); 2. *La o artistă* (scris tot în octombrie 1866, este copiat în 1867 și va fi publicat ulterior în revista *Familia* din 18/30 august 1868); 3. *Serata* (scris tot în „oct. 66", nepublicat, este considerat prima variantă a viitorului poem *Ondina*); 4. *Amicului Filimon Ilea* (poemul, datat din „66. Noemb.", nepublicat în momentul transcrierii, va apărea tot în revista lui Iosif Vulcan, în nr. din 30 martie/11 aprilie 1869); 5. *Junii corupți* (datat „66. Decembr.", poemul satiric, luat integral din submanuscrisul *Elena*, este publicat în nr. din 31 ianuarie/11 februarie 1869 al *Familiei*); 6. *Resignațiune* (traducere „din Schiller", datată cu „1867. April.", dar nu este publicată până la momentul întocmirii corpusului *Elena*). Acestea sunt cele șase texte din primul submanuscris, care include poezii scrise, după cum se poate observa din datarea adăugată de Eminescu, în perioada octombrie 1866–aprilie 1867. Felul în care arată nu ne permite să afirmăm că submanuscrisul *in nuce* ar reprezenta concepția viitorului volum de debut, întrucât lipsesc mai multe poeme publicate deja la acea oră: *La mormântul lui Aron Pumnul* (12/24 ianuarie 1866; s-ar putea ca Eminescu să fi lăsat textul ca fiind un text ocazional, semnat Eminovici, nume care, în 1867, ținea de trecut și nu-l mai reprezenta deja ca poet); *De-aș avea…* (*Familia*, 25 februarie/11 martie 1866); *O călărire´n zori* (*Familia*, 15/27 mai 1866); *Din străinătate* (*Familia*, 17/29 iulie 1866); *La Bucovina* (*Familia*, nr. 14/26 august 1866); *Speranța* (*Familia*, nr. 11/23 septembrie 1866); *Misterele nopții* (*Familia*, nr. 16/18 octombrie 1866); *Ce-ți doresc eu ție, dulce Românie?* (*Familia*, nr. 2/14 aprilie 1867). Prin urmare, la cele șase texte ale submanuscrisului *Elena,* copiate în 1867, dacă acesta ar fi însemnat proiectul unui volum de versuri, ar fi trebuit să conțină și cele opt

BDD-A31783 © 2019 Memorialul Ipotești – Centrul Național de Studii „Mihai Eminescu"
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.14.90 (2026-09-16 05:46:18 UTC)

poeme publicate. Nu vom ști niciodată cu certitudine de ce acestea din urmă lipsesc. Dar, analizând cu atenție informațiile paratextuale, putem deduce că submanuscrisul *Elena* ar fi putut fi un mic bilanț pentru ceea ce reprezenta poezia lui Eminescu în perioada septembrie 1865 – aprilie 1867. Așadar, cele șase texte sunt, la momentul copierii (care se încheie în aprilie 1867, conform notei de la sfârșitul traducerii din Schiller), un corpus de texte scrise, dar nepublicate încă. Poemele din laborator puteau fi trimise spre publicare oricând, ceea ce s-a și întâmplat cu unele dintre ele. În tot cazul, lipsa din corpul submanuscrisului *Elena* a poemelor publicate până la momentul copierii (altfel, poeme bine primite de redacția revistei *Familia* și în mod special de Iosif Vulcan) nu ne îndreptățește să afirmăm că, prin copierea acestor texte, Eminescu își schița prima variantă a volumului său de debut. Submanuscrisul *Elena* conține o sumă de poeme publicabile. Nimic mai mult.

***

Submanuscrisul „Marta" (2259, 15-51) datează din anii 1869-1870. Două dintre cele șase texte ale submanuscrisului *Elena* sunt reluate ca variante înnoite: *Mortua est!*, 1869, din versiunea *Elena*, 1866; *Ondina*, 1869, din versiunea *Serata*, 1866. Aceste variante, la momentul copierii submanuscrisului *Marta*, încă nu văzuseră lumina tiparului. Ineditele erau scoase din atelierul poetului. Altfel, poemul *Ondina*, deși va fi dezvoltat în varianta *Eco*, va rămâne cu statut de piesă din laboratorul poetic, fără a fi publicat în timpul vieții lui Eminescu. Submanuscrisul *Marta*, cu varianta *Blonda* (Perpessicius 1995: 464), conține treizeci și cinci de poeme: 1. *De ce să mori tu*? (datat „869. Dec."); 2. *De-aș muri or de-ai muri* („1869. Aprilie"); 3. *Doi aștri* („1869, Iul."); 4. *Unda spumă* („1869, Iuliu"); 5. *Prin nopți tăcute* („Iul. 869"); 6. *Când privești oglinda mării* („Iul. 1869); 7. *Mortua est!* (cu titlul *Elena (:meditațiune:)*, datat „1866. Octombre" (versiunea „sporită cu 2 strofe" [Perpessicius 1994: 302] – când o copiază, prin 1870, pentru submanuscrisul *Marta*, fiind rânduită între altele două, datate de Eminescu cu iulie 1869 – nu este exclus să țină tot de iulie 1869, întrucât rigurozitatea paratextuală a corpusului nu trezește dubii; poemul este publicat în *Convorbiri literare*, 1 martie 1871); 8. *Când...* („Iul. 1869); 9. *Când marea...* (f. dată); 10. *Ondina* („Iul. 869", variantă a poemului *Serata* din 1866, prezent în submanuscrisul *Elena*); 11. *Replici* („Iul. 869"); 12. *Viața mea fu ziuă* („[fără dată]"); 13. *La o artistă* („[fără dată]", este un alt poem față de cel publicat în *Familia*); 14. *Steaua vieții* („[fără dată]");

BDD-A31783 © 2019 Memorialul Ipotești – Centrul Național de Studii „Mihai Eminescu"
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.14.90 (2026-09-16 05:46:18 UTC)

15. *Când sufletu-mi noaptea* (textul în forma sa primară datează de prin 1868 și era încorporat în romanul *Geniu pustiu*; ulterior, în formă redactată, apare în submanuscrisul *Marta*, inclus în seria celor din anul 1869, după care este topit în poemul *Înger de pază*, publicat de *Convorbiri literare*, nr. 15 iunie 1871); 16. *E îngerul tău or umbra ta*? („1869 Dec.", text topit în poemul *Înger și demon*, publicat în *Convorbiri literare*, nr. 1 aprilie 1873); 17. *Mureșanu* („tablou dramatic", prima variantă a poemului la care Eminescu va reveni încă de două ori. Textul se întrerupe după anunțarea replicii *Anului 1848* și este continuat în altă pagină de manuscris, 2234); 18. *Christ* („869 Dec."); 19. *De-aș avea…* (datat cu „Sept. 1865", publicat în 1866 în revista *Familia*, reluat în *Marta*, prin 1870, cu ortografie îmbunătățită); 20. *Înger palid* („[fără dată]"); 21. *Cine-i?* („[fără dată]"); 22. *Ector și Andromache* (1868, traducere din Schiller); 23. *Locul aripelor* (datat „69."); 24. *Nu e steluță…* (datat „67."); 25. *Din lyra spartă* (datat „67."); 26. *Care-o fi în lume…* (datat „1867"); 27. *La mormântul lui Pumnul* (publicat în 1866, este copiat prin 1870 pentru acest submanuscris, intervenind câteva deosebiri ce vizau titlul și ortografia); 28. *Noaptea potolit și vânăt* (datat „1870", este absorbit de poemul *Noaptea*, publicat în *Convorbiri literare*, nr. din 15 iunie 1871); 29. *Horia* („[fără dată]"); *Frumoasă-i…* (datat 1866); 31. *Lida* (fără indicații asupra datei); 32. *O călărire´n zori* (datat „66.", publicat în 1866, transcris după versiunea din *Familia*, cu ușoare modificări de ortografie); 33. *Din străinătate* (datat „65.", publicat în 1866, transcris prin 1870 în submanuscrisul *Marta*); 34. *Venere și Madonă* (versiunea este datată „69.", dar vede lumina tiparului în 1870 în *Convorbiri literare*, nr. din 15 aprilie); 35. *Os magna sonaturum* (versiune de titlu pentru poemul *La Heliade*, text datat cu „66. «Familia» No. 25, Anul III. (67)", copiat prin 1870 cu redactări ortografice). La analiza datării textelor copiate și ordonate în submanuscrisul *Marta*, se observă, în prima parte (textele 1-18), că poetul a inclus lucrările scrise în anul 1869, iar în partea a doua a listei (textele 19-35) anulează cronologia, transcriind în versiune redactată o serie de poeme publicate deja. În felul cum arată, s-ar putea crede că anume cel de-al doilea submanuscris ar putea reprezenta un volum în pregătire pentru publicare, dar lipsesc de aici totuși o serie de poeme publicate, care îl caracterizau cu asupra de măsură pe tânărul poet. Nu puteau să lipsească dintr-o posibilă carte poemele care i-au impresionat pe cititorii revistei *Familia*: *La Bucovina* (1866), *Speranța* (1866), *Misterele nopții* (1866), *Ce-ți doresc eu ție, dulce Românie?* (1867), *La o artistă* (1868),

BDD-A31783 © 2019 Memorialul Ipotești – Centrul Național de Studii „Mihai Eminescu"
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.14.90 (2026-09-16 05:46:18 UTC)

Amorul unei marmure (1868), *Junii corupți* (1869), *Amicului F.I.* (1869), *La moartea principelui Știrbey* (1869). Un volum de versuri fără aceste poeme nu ar fi fost nici complet și nici relevant.

Așadar, nici în cazul celui de-al doilea submanuscris, *Marta*, nu se poate afirma cu certitudine că acesta ar reprezenta proiecția unui volum de debut, pe care Eminescu l-ar fi pregătit pentru publicare prin 1870. Chiar dacă Perpessicius înclină să creadă că submanuscrisul *Marta* ar fi avut finalitatea publicării unui volum, întrebându-se retoric „pentru ce atunci această ordonată cópie, pentru ce mulțimea variantelor, pentru ce reluările și desăvârșirile, pentru ce revizuirile sau cel puțin lecturile târzii din 1881, în plină maturitate lirică?" (Perpessicius 1994: 452-453), ceea ce conține textul submanuscrisului nu poate fi considerat un text pentru tipar. Aceasta nu înseamnă că Eminescu nu a fost preocupat de publicarea poemelor sale într-un volum aparte.

Precum constată autorul ediției *Mihai Eminescu. Opere*, poetul a revenit ulterior la submanuscrisul *Marta*, dar și la alte texte ale sale din tinerețe, în vederea redactării lor și pregătirii unei cărți pentru tipar. Ideea volumului devine tot mai concretă de prin 1880: Eminescu are titlul deja, *Lumină de lună* (1880), face precizări importante (1881) pe marginea versiunii redactate a poemului *De-aș avea...*, inclus în submanuscrisul *Marta*, datându-și scrierea poemului cu anul 1865, ca și în cazul poemului *Din străinătate*. În una dintre scrisorile sale către Veronica Micle (descoperite și publicate abia în anul 2000), Eminescu amintește momentul pregătirii cu adevărat a volumului său de debut. În scrisoarea datată de Veronica Micle cu „8 fevr. 1882", el i se confesează: „Titus îmi propune să-mi editez versurile și am și luat de la el volumul 1870-1871 din «Convorbiri» unde stau «Venere și Madonă» și «Epigonii». Vai Muți, ce greșeli de ritm și rimă, câte nonsensuri, ce cuvinte stranii! E oare cu putință a le mai corija, a face ceva din ele? Mai nu cred, dar în sfârșit să cercăm" (Eminescu 2000: 188). Ar fi de reținut din fragmentul citat că poetul însuși ar fi putut începe selecția pentru volumul aflat „în lucru" cu poemele publicate la *Convorbiri literare*, trecând peste ciclul de la *Familia*. Ideea selecției care i-ar fi aparținut poetului însuși nu poate fi exclusă cu totul, tot așa cum nu putem afirma cu tărie că sugestia de a ocoli aceste poeme nu i-ar fi venit de la critic. Cert este că în volumul *Poesii* de Mihail Eminescu, îngrijit de Titu Maiorescu, poemele din revista lui Iosif

BDD-A31783 © 2019 Memorialul Ipotești – Centrul Național de Studii „Mihai Eminescu"
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.14.90 (2026-09-16 05:46:18 UTC)

Vulcan lipsesc, iar acestea constituie, în bună parte, ceea ce numim poezia antumă din anii submanuscriselor *Elena* și *Marta*.

***

Momente inedite ale submanuscriselor: precizări cronologice. Când vine vorba despre începutul creației lui Mihai Eminescu, este invocat, de regulă, anul 1866, când văd lumina tiparului primele lui lucrări (semnate: Eminovici, oda funebră *La mormântul lui Aron Pumnul*, și Eminescu, poezia *De-aș avea…*). Poetul consideră necesar să revină la text și să-și dateze scrierea poeziilor. În cele două submanuscrise se observă cât de riguros este Eminescu în privința stabilirii anului scrierii operei sale. Pentru el momentul scrierii contează în mod deosebit. Când își copiază poemele, adaugă, ca gest recuperator, luna și anul scrierii lor. Cum afirmă Perpessicius în corpul de note și comentarii la poezia *De-aș avea…*, Eminescu, „la rescrierea caietului (cf. Anexe), în 1881, barează cu creionul roșu strofa a II-a și notează alături de vechea dată anul acestui triaj. Data se prezintă, în noua ei formă: *Sept. 1865-1881* – și alăturarea voită a celor două date este emoționantă, în primul rând pentru cel ce o semnează: ea marchează negreșit distanța de la debutul juvenil la anul *Scrisorilor*. Cu adaosul că între 1865, data compunerii, și 1881, data recitirii, se interpune c.ca 1870, data transcrierii s-ms-ului *Marta*" (Perpessicius 1994: 245). Tot de anul 1865 ține și poemul *Din străinătate*. Acesta este anul indicat de poet în versiunea inclusă în submanuscrisul *Marta*. Cum s-a mai spus, poezia face parte din ciclul celor publicate la *Familia* și văzuse lumina tiparului în 1866. Prin 1870, Eminescu o includea în corpusul de texte *Marta*, dar în formulă redactată. Reiterăm că poetul reia aici în versiuni noi, redactate într-o măsură mai mare sau mai mică, poemele publicate deja. Textul publicat în anul 1866 conține 9 strofe, iar versiunea copiată pentru submanuscrisul *Marta*, 11. Neschimbată este doar strofa a doua, pe când toate celelalte suportă modificări. Ideea lui Eminescu, la momentul copierii textelor, era de a le îmbunătăți atât la nivel prozodic, cât și lexical, dar îmbunătățirile nu le atribuie totuși fluența lirică scontată, așa încât varianta a doua a poemului *Din străinătate* a fost conservată în laborator, iar Eminescu nu a mai revenit la ea. Totuși confruntarea celor două formule lirice ale poemului *Din străinătate* este utilă pentru a vedea cum era poetul Eminescu în anii 1865-1870. Pentru exemplificare este suficientă reproducerea primei strofe din cele două variante:

BDD-A31783 © 2019 Memorialul Ipotești – Centrul Național de Studii „Mihai Eminescu"
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.14.90 (2026-09-16 05:46:18 UTC)

Textul publicat în revista *Familia*:	Textul redactat și copiat în submanuscrisul *Marta*:
„Când tot se'nveselește, când toți aici se'ncântă,	„Când lumea'nveselită surrâde, bea și cântă
Când toți își au plăcerea și zile fără nori,	Când toți ciocnesc pahare cu ochi strălucitori
Un suflet numai plânge, în doru-i se avântă	Un suflet plânge' n parte și dorul îl frământă
L'a patriei dulci plaiuri, la câmpii-i râzători."	Căci patria-și dorește și câmpi-i râzători."
(Eminescu 1994: 6)	(Eminescu 1994: 251)

De vreme ce poemele *De-aș avea…* și *Din străinătate* țin de toamna anului 1865, este clar că atunci când scrie oda funebră *La mormântul lui Aron Pumnul*, Mihail Eminovici avea deja în caietele sale câteva poeme. Prin urmare, la periodizarea creației ar fi bine să se țină cont de anul 1865, întrucât Eminescu însuși îl indica drept anul începutului său ca poet. Prima etapă în creația eminesciană cuprinde opera scrisă și publicată între anii 1865-1870.

***

Coduri și semne poetice de anticipație. Poemul „Ondina". Perioada în care Eminescu își scrie și publică primele poeme se află sub auspiciile *Lepturariului* lui Aron Pumnul și revistei *Familia*. Textele acestor publicații (o crestomație și o revistă) l-au influențat pe tânărul Eminescu deopotrivă, tot așa cum l-a influențat și cartea *Mythologie für Nichstudierende* de G. Reinbeck. Se știe că poeziile din perioada juneții poarta marca romantismului de tip pașoptist și sunt populate de o serie de ființe proprii mitologiei popoarelor nordice. Amestecul de personaje populare românești și germane defilează în poemul *Serata* (*Ondina* I), al treilea text din submanuscrisul *Elena*. Așa cum s-a spus, poemul este datat cu „66 Oct." Se pare că este primul text de proporții mai întinse pe care îl scrie Eminescu. El conține, conform numărătoarei poetului, 196 de versuri. Prozodia este complexă, autorul alternând fragmente scrise în cadențe, măsuri metrice și rime diferite. Narațiunea lirică include personaje și o incipientă acțiune, desfășurată în cadrul unei serate de la palatul înălțat „pe aripi de munte și stânci de asphalt". Atmosferă este tipic romantică, cadrul nocturn:

„Și noaptea din nori
Pe-aripi de fiori
Atinge ușoară cu gândul
Pământul" (Eminescu 1994: 454).

BDD-A31783 © 2019 Memorialul Ipotești – Centrul Național de Studii „Mihai Eminescu"
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.14.90 (2026-09-16 05:46:18 UTC)

La palat se dă un bal, se dansează în ritmuri de cântări sublime. Palatul este învăluit în atmosferă de magie „aurie”:

„În mii de lumine ferestrele-i ard
Prin cari văd trecătoare
Prin tactul cântării sublime de bard
Cum dantă la umbre ușoare
Cum dantă ușor
Ca ritmii în sbor
Palatul nota în magie
Aurie” (Eminescu 1994: 455).

Personajele (Lin Împărat, de sorginte populară românească, și Ondina, ființă acvatică în mitologia germană) instituie de pe acum tipologia îndrăgostiților romantici. Regele se înscrie în seria artiștilor, ființe de excepție. Junele poartă „sub manta-i” o mandolină, „S´avântă cătând pe fereastră/ Ș´adastă” suflete line cu chipuri de fluturi ce zboară ca „gânduri pallide”. În planul figurațiilor se mișcă o întreagă suită de ființe metamorfozate în ritmurile unei lumi muzicale paradisiace. La rândul lor, coruri de nimfe, „în citere”,

„Și plin și limpede încet cântară
Glas a trecutului ce însenină
Mintea cea turbure de gânduri plină:
Pe râul dorului mânat de vânture
Veni odat´
P´un vas cu vâslele muiate´n cânture
Lin Împărat;
Venit-a Regele să calce văile
Cătând o sor
Eroi se´ninimă și plâng femeile
D´a lui amor” (Eminescu 1994: 456).

Regele Lin reprezintă arhetipul creatorului. El este un Orfeu occidentalizat întrucâtva prin tipul de instrument muzical la care cântă, mandolină (cuvânt de proveniență franceză) în loc de liră. Pornit în căutarea surorii sale („cătând o sor”), a ființei care i se potrivește, înrudită sufletește, geamăna cu sine („O albă vergine să-i fie gemene”), el ajunge în „inima lumilor”, în

BDD-A31783 © 2019 Memorialul Ipotești – Centrul Național de Studii „Mihai Eminescu”
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.14.90 (2026-09-16 05:46:18 UTC)

rotirea ei zburătoare. Aici „sboară îngerii din stelle´n stelle", zboară „barzii", „aripele´n cântece par să se sfarmă", serafimii adoră „muzica sferelor", unde „concurg cântările într-o cântare". În proiecția lumii neobișnuite se instituie de pe acum concepția fractalică a universului. Intuiția poetului dă naștere unei compoziții complexe (altfel, neșlefuită încă) a narațiunii în cascadă: povestea junelui cavaler este spusă în ritmuri de basm versificat de un povestitor, apoi ipostaza de Rege Lin a junelui cavaler este evocată în cântarea corului de nimfe, ca, la rându-i, Regele Lin să o invoce în partitura sa pe Ondina. Structura poveștii în poveste, a cântării în cântare va deveni una dintre mărcile arhitectonice ale narațiunilor eminesciene, desfășurate în versuri sau în proză. Eroul lui îi atribuie Ondinei geneză și substanță excepționale, precum excepțional este el însuși:

„Ondină
Cu ochi de dulce lumină
Cu bucle ce´nvălue´n aur
Tesaur

Idee
Pierdută ´ntr ´o pallidă fee
Din planul Genesei ce-aleargă
Ne´ntreagă
Să´nvii vii" (Eminescu 1994: 458).

Revelația fragmentului citat stă în ultimele versuri ale poveștii spuse de Regele Lin: Ondina, pierdută în palida fee, evadând „neîntreagă" din planul Genezei (ceea ce ar putea să însemne pierderea consubstanțialității divine), vine să învie. Fiind concordate, poezia de junețe și cea de maturitate ale lui Eminescu prezintă semne de continuitate intrinsecă, de aceea este cât se poate de îndreptățită ideea potrivit căreia Ondina ar reprezenta în formulă lirică embrionară atitudinea personajului din poemul *Luceafărul*, pornit să-și ceară eliberare din nimbul nemuririi. Regele îi încurajează evadarea:

„Vin dară
Căci ochiu-ți e veață și pară
Și sufletu-ți dulce magie
Ce´nvie

BDD-A31783 © 2019 Memorialul Ipotești – Centrul Național de Studii „Mihai Eminescu"
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.14.90 (2026-09-16 05:46:18 UTC)

Să cânte
Ce secoli tăcù înainte
Ș´a munților crește natale
Să salte" (Eminescu 1994: 458).

Dar vraja chemărilor, palpitând de imagini lirice cuceritoare, suplimentate cu sensuri patriotice („dulce magie" și „a munților crește natale"), se subție din cauza dorințelor banale ale Ondinei, care nu se vrea zee, ci femeie:

Eu nu voiu să fiu o zee
Frunte´ncinsă în cununi
Ci glas jalnic de femeie
Care cântă´n dor nebun" (Eminescu 1994: 460).

Atitudinea Ondinei o anticipă pe cea a Anei din *Icoană și privaz*, alt poem, rămas tot în atelierul poetului, scris la vârsta maturității, probabil în anul 1876:

„Ce caut eu cu ochi-mi, cu-a lor privire seacă?
Ce-i zic Dumnezeire, și înger, stea și zee,
Când ea este femee, și vrea a fi femee?"
(Eminescu 1998: 290).

Dezolarea și gustul ironiei amare îl va însoți de acum încolo pe eroul eminescian, cu anumite intermitențe, în care femeia iubită se va ridica sau pe care el o va ridica la înălțimea așteptărilor sale.

Revenind la poemul *Serata*, observăm că suspansul instituit de strofele și metrica de altă factură din finalul poemului sugerează singurătatea ontologică a personajului-rege-artist al lui Eminescu („El cântă cu buze de miere/ Durere"). Ecoul cântecului de îndrăgostit, vibrând strunele mandolinei, o cheamă necontenit pe Ondina:

„Dar am o câmpie ce undoe´n flori
Câmpia speranțelor mele
Acolo te-așteaptă râzândele zori
Pletindu-ți coroană de stele;
S´aduci prin amor
De viață fior

BDD-A31783 © 2019 Memorialul Ipotești – Centrul Național de Studii „Mihai Eminescu"
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.14.90 (2026-09-16 05:46:18 UTC)

În câmpul speranțelor vină

Ondină!" (Eminescu 1994: 461).

Poemul constituie, așa cum se vede din manuscrisele poetului, prima variantă a poemului *Ondina*, variantă pe care poetul o lasă în manuscrise, fără a mai reveni la titlu. Altfel, afirmația Ioanei Em. Petrescu precum că primele variante ale *Ondinei* ar fi „*Serată*, 1872; *Ondina – fantasie*, 1869" (Petrescu 2000: 39) conține o eroare tehnică. Versiunea din 1872 se va numi, cum bine se știe, *Eco*.

Varianta (*Ondina* II) copiată în submanuscrisul *Marta* poartă titlul *Ondina (fantazie)*, iar ulterior – *Ecoul din fereastră*. „Această formă, afirmă Dumitru Murărașu, referindu-se la textul pe care îl include în volumul I al ediției *Mihai Eminescu. Poezii*, își păstrează independența față de *Eco*" (Murărașu 1982: 282). Textul a suportat modificări importante. În primul rând, poetul adoptă o ortografie mai suplă („asfalt" în loc de „asphalt"; „viață" în locul cuvintelor „veață" sau „vieață"). Cele mai spectaculoase modificări țin totuși de substanța lirică și structura poemului. Cântecul Ondinei, în care declara naiv că nu vrea să fie „zee, ci femee", este substituit printr-un fragment de un dramatism și o tristețe zguduitoare. Acum Ondina intonează *Cântecul lăutarului*, pe care Perpessicius îl alătură la sfârșitul submanuscrisului *Marta*. Fluența celei de-a doua variante este simțitor îmbunătățită. Construcția a căpătat echilibru, iar perspectiva – limpezime. Cele două variante ale poemului copiat în cele două submanuscrise, de rând cu altele, stau mărturie unei continue reconceptualizări și redactări, deși niciuna dintre cele trei variante ale poemului nu au văzut lumina tiparului. Poemul *Ondina* rămâne o piesă prețioasă din atelierul poetului, în care germinau codurile și semnele poetice din viitoarea operă. Altfel, în volumul la care lucra poetul în 1882, nu era prevăzută includerea textelor nepublicate în reviste. Așadar, oricât de șlefuită în versiunea *Eco*, care includea și fragmentul publicat ulterior în revista *Familia* cu titlul *Sara pe deal*, *Ondina* a rămas în lada cu manuscrise.

Concluzii. Datarea poeziilor din perioada juneții, la care recurge Eminescu în anii 1869-1870 și în 1881, stabilește începutul creației lui în toamna anului 1865 (mai exact, în septembrie). Textele din atelier conțin germenii viitoarei opere: exersarea viitoarelor coduri și semne poetice în poemul *Ondina* este cât se poate de concludentă. Cele două submanuscrise,

BDD-A31783 © 2019 Memorialul Ipotești – Centrul Național de Studii „Mihai Eminescu"
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.14.90 (2026-09-16 05:46:18 UTC)

Elena și *Marta*, în care se află și variantele *Ondinei*, reprezintă corpuri de poeme pe care Eminescu le consideră ca având o formă mai mult sau mai puțin definitivată, la momentul când le copiază, fie că sunt texte inedite sau versiuni îmbunătățite ale unor poeme publicate anterior. Faptul că din aceste submanuscrise (cu poeme numerotate și caligrafiate grijuliu de mâna sau de tipar) lipsesc o serie de poeme publicate deja în revista *Familia* ne îndreptățește să afirmăm că submanuscrisele nu reprezintă variante ipotetice ale volumului de debut al lui Mihai Eminescu.

Bibliografie

Eminescu 1994: M. Eminescu, *Opere,* Vol. I, Poezii tipărite în timpul vieții, Introducere, Note și variante, Anexe, Ediție critică îngrijită de Perpessicius cu 50 de reproduceri după manuscrise, București, Vestalia & Editura Alutus-D.

Eminescu 1998: M. Eminescu, *Opere,* Vol. IV, Anexe, Introducere, Tabloul edițiilor, Ediție critică îngrijită de Perpessicius cu 38 de reproduceri după manuscrise, București, Saeculum I.O.

Eminescu 2000: M. Eminescu, *Dulcea mea Doamnă/ Eminul meu iubit*: corespondență inedită Mihai Eminescu – Veronica Micle: scrisori din arhiva de familie Graziella și Vasile Grigorea, Ediție îngrijită, transcriere, note și prefață de Christina Zarifopol-Illias, Iași, Polirom.

Irimia 2014: D. Irimia, *Studii eminesciene*, Ediție de Ioan Milică și Ilie Moisuc, Cuvânt înainte de Andrei Corbea, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza" Iași, Seria de autor Dumitru Irimia, Opere.

Murărașu 1982: D. Murărașu, „Comentarii eminesciene", în M. Eminescu, *Poezii*, Vol. I, Ediție critică de D. Murărașu, București, Minerva.

Negrici 2008: E. Negrici, *Iluziile literaturii române*, București, Cartea Românească.

Perpessicius 1994: Perpessicius, „Anexe", în M. Eminescu, *Opere*, Vol. I, Poezii tipărite în timpul vieții. Introducere. Note și variante. Anexe, Ediție critică îngrijită de Perpessicius cu 50 de reproduceri după manuscrise, București, Vestalia & Editura Alutus-D.

Petrescu 2000: I. Em. Petrescu, *Eminescu. Modele cosmologice și viziune poetică*, Ediția a II-a îngrijită și prefațată de Irina Petraș, Pitești, Paralela 45.

Rezumat: În articol se revine la poezia de la începutul creației eminesciene, când poetul își ordona textele pentru a le publica. Probabil că poetul își pregătea debutul editorial. Printre manuscrisele lui Mihai Eminescu s-au păstrat câteva „submanuscrise", care le-au permis eminescologilor să afirme că el își copiase și

BDD-A31783 © 2019 Memorialul Ipotești – Centrul Național de Studii „Mihai Eminescu"
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.14.90 (2026-09-16 05:46:18 UTC)

ordonase poeziile, publicate sau nepublicate, cu rigurozitatea proprie pregătirii unei cărți. Este vorba de submanuscrisele *Elena* (1867) și *Marta* (1869-1870). Cel de-al doilea, esențial pentru evoluția limbajului poetic, dar și pentru intenția de organizare a unui volum publicabil, este revăzut în anul 1881, fiind însoțit de un alt titlu, *Lumină de lună. Poezii lirice*. Analiza tematicii, limbajului, structurilor poetice are ca finalitate stabilirea punților de legătură între poezia de junețe și poezia de maturitate a poetului. După mai bine de o sută cincizeci de ani de receptare a operei lui Eminescu, reintrarea în „atelierul poetului" este mai mult decât necesară. Cum arată și ce conține „atelierul" lui Eminescu la un veac și jumătate de la debutul lui în revista *Familia* a lui Iosif Vulcan? Cum se citește azi poetul prin „sine însuși", prin filele din submanuscrisele sale? Acestea sunt întrebările care ghidează analiza textelor. Totodată, sunt scoase în evidență anumite tipologii specifice perioadei, poemele neordinare pentru poezia acelor ani, structurile complexe și ample ale liricii eminesciene din anii 1865-1870.

Cuvinte-cheie: submanuscrisul *Elena*, submanuscrisul *Marta*, limbaj poetic, atelier poetic, poem antum, poem postum, poemul *Ondina.*

Abstract: The article reverts to the poetry from the beginning of Eminescu's literary activity, when the poet was organizing his texts to be published. Probably the poet was preparing his editorial debut. Among Mihai Eminescu's numerous manuscripts, some "sub-manuscripts" have been found, which allowed Eminescologists to assert that the poet had copied and ordered his poems, published or unpublished, with the rigour of editing a book. These are the sub-manuscripts *Elena* (1867) and *Marta* (1869-1870). The second one, essential for the evolution of the poetic language, but also for the intuition of the intention to organize a publishable volume, is revised in 1881, being given another title, *The Moonlight. Lyrical Poems.* The analysis of the themes, language and poetic structures aims at establishing bridges between poetry of youth and poetry of maturity. After more than one hundred and fifty years of perceiving Eminescu's work, re-entry into the "poet's workshop" is more than needed. What does Eminescu's "workshop" look like a century and a half from his debut in Iosif Vulcan's *Familia* journal? How is the poet read today through "himself", through the pages of his sub-manuscripts? These are the questions that are meant to guide the analysis of his texts. At the same time, certain typologies specific to that period, the atypical poems for the poetry of those years, the complex and wide structures of the Eminescian lyric from 1865-1870 are highlighted.

Keywords: sub-manuscript *Elena*, sub-manuscript *Marta*, poetic language, poetic workshop, a lifetime poem, a posthumous poem, poem *Ondina.*

BDD-A31783 © 2019 Memorialul Ipotești – Centrul Național de Studii „Mihai Eminescu"
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.14.90 (2026-09-16 05:46:18 UTC)